

**NO‘XAT (CICER ARIETINUM L.) HOSILDORLIGIGA
EKISH MUDDATI VA ME‘YORINING TA‘SIRI**

Xushnazarova Shaxnoza Muptullayevna

Samarqand agroinnovatsiyalar va tadqiqotlar

instituti mustaqil izlanuvchisi

e-mail: shaxnozaxushnazarova1983@gmail.com

Tel: +998 94-478-05-83

Annotatsiya. *Maqolada no‘xat (Cicer arietinum L.) ning ekish muddati va ma‘yorlarining, hosildorligiga ta‘sirini o‘rganish, lalmikor yerlarda yetishtirishda o‘simlikning o‘sishi va rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratish, noqulay iqlim sharoitida ekin maydoniga to‘g‘ri agrotexnik ishlov berish haqida ma‘lumotlar berilgan.*

Kalit so‘zlar: *No‘xat, cicer arietinum, Xalima, Malxotra, o‘shish davri, hosildorlik, dukkdikli don ekinlari, feniologik kuzatish, takroriylik.*

Abstract. *The article provides information on studying the impact of planting dates and criteria on the yield of chickpeas (Cicer arietinum L.), creating favorable conditions for the growth and development of the plant when growing it on loamy soils, and proper agrotechnical treatment of the crop area in adverse climatic conditions.*

Keywords: *Chickpea, cicer arietinum, Halima, Malhotra, growth period, yield, legume crops, phenological observation, repeatability.*

Kirish. *Dukkakli don ekinlarining tuproq unumdorligini oshirishdagi ahamiyati benihoya kattadir. No‘xatning vatani Tojikiston va Uzbekistonning*

janubiy tumanlari deb tahmin qilinadi. Bugungi kunda no'xat ekini maydoni 14573 min gektar bo'lib, 2007 yilga nisbatan 3,3% kengaygan. No'xat yetishtiradigan mamlakatlar – Hinduston, Avstralia, Pokiston, Argentina, Afrika davlatlari va Mexiko hisoblanadi, no'xat ishlab chiqarish bo'yicha Hindiston (10984 t) yetakchilik qilib, uning 73% ga to'g'ri keladi. Ikkinchi o'rinni Avstraliya (661 ming t) va Pokiston (601 ming t) egallaydi[8]. Hozirgi vaqtda no'xat hosildorligi 10 s/ga ni tashkil etib, 2007 yilga nisbatan 2,2% ga oshgan. Ko'pchilik davlatlarning turli ilmiy-tadqiqot markazlarida no'xatning, morfofyziologik xususiyatlarini o'rganish, yangi, ekinbop sifatli navlarini yaratish, ishlab chiqarish texnologiyasini takomillashtirish usullariga katta e'tibor berilmoqda. O'zbekistonda no'xat lalmikor va suvli yerlarda 4-5 min gektar maydonga ekiladi. Sug'oriladigan yerlarda gektaridan 20-25 s, lalmikorlikda 8-10 s don hosili yetishtiriladi. [14]

Tadqiqot materiallari va uslublari

No'xat-Cicer aretinum L. dukkakdoshlar oilasiga (Fabaceae) mansub, bir yillik o'simlik bo'lib, yurtimizda u asosan 1700- 2200 metr balandlikgacha bo'lgan lalmi yerlarga ekiladi [1]. Madaniy no'xatning ildizi-o'qildiz (100-150 sm). Poyasi o'tsimon, tik o'sadi, g'adir-budur, sershox, tukli, balandligi lalmikor yerlarda 30-45 sm bo'ladi [8]. Barglari murakkab, toqpatsimon, murakkab barglarda 11-17 ta bargchalar bo'lib, barglarini cheti tishchali bo'ladi. Gullari ikki jinsli kapalaksimon, qiyshiq gullar turiga kiradi. Rangi oq, sariq, yashil, ko'kimtir va och pushti rangli bo'ladi. Mevasi - dukak, dukkagida 1-2 tadan don bo'ladi. Boshqa dukkakli ekinlarga nisbatan qurg'oqchilikga sho'rga chidamli, urug'i 3-5°C da unib chiqa boshlaydi. O'zbekistonda no'xatning o'suv davri uning naviga, ekish muddatiga va qaysi hududda

ekilishiga qarab 60-90 kun bo'ladi. No'xat o'z-o'zidan changlanadigan o'simlik [6].

Lalmikor yerlarda dehqonchilik qilinadigan hududlarda nam yetarli bo'lmasligi sababli o'simliklarning o'sishi va rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratib bo'lmaydi. Shuning uchun ham bunday yerlarda nam to'plovchi agrotexnik ishlarni keng joriy etish talab etiladi.

Tadqiqot natijalari va ularning tahlili

Tuproqning urug' ekiladigan qatlamida harorat 6-7°C bo'lishi urug'lar unib chiqishi uchun eng qulay harorat hisoblanadi. No'xat urug'lari 5-7 cm, 4-8cm chuqurlikda ekiladi.

No'xat lalmikor yerlarda fevralning ikkinchi yarmida va mart oyining birinchi o'n kunligida ekiladi. Tog'oldi hududlarda ekish muddati mart oylari va aprelning birinchi o'nkunligiga to'g'ri keladi. Lalmikor yerlarda Cicer arietinum l. ning ekish muddatining kechikishi, hosildorlikning pasayishiga sabab bo'lishi mumkin. No'xat qator oralig'i opanapi 60 cm qilib ekiladi.

Tuproqlarning yetarli darajada unumdor bo'lishi, lalmikor yerlarda yetishtiriladigan ekinlarning yaxshi o'sishi va rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratadi. Tuproq unumdorligini doimiy ravishda oshirib borishni ko'zda tutgan xolda lalmikor yerlardan to'g'ri foydalanish talab etiladi. Shunday qilib, lalmikor yerlarda dehqonchilik qilinadigan hududlarda nam yetarli bo'lmasligi sababli o'simliklarning o'sishi va rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratib bo'lmaydi. Shuning uchun ham bunday yerlarda nam to'plovchi agrotexnik ishlarni keng joriy etish talab etiladi.

Maysalar chinbarg chiqargandan boshlab feniologik kuzatishlar olib borildi. Kuzatishlar takroriyligi har o'n kunda amalga oshirildi.

Cicer arietinum L. hosilining pishish jarayoni

1-rasm. Cicer arietinum L. Malxotra navining gullashi va dukkaklari.

Xulosa

Cicer arietinum L. martning ikkinchi o'nkunligida ekilgandaurug'lari boshqa muddatlarda ekilgan urug'larga nisbatan yaxshiroq hosil bardi. Aptel oyining 18-sanasidan keyin umuman yog'ingarchilik kuzatilmadi. May oyi ham issiq va quruq bo'lganligi uchun oxirgi o'nkunlikda ekilgan o'simliklar o'sish va rivojlanishdan orqada qola boshladi.

Yildan-yilga kuchayib borayorgan global isish va suvning yetishmovchiligi, mutaxasislardan o'simliklarning issiq va qurg'oqchilik

stressiga chidamli navlari ustida ko'proq ilmiy izlanishlar olib borishni talab etadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Haydarov B.D. "Dukkakli don va yem-xashak ekinlari biologiyasi hamda yetishtirish agrotexnologiyasi". O'quv qo'llanma. Toshkent -2017.
2. Uzbekistan Respublikasi xududida ekish uchun tavsiya etilgan qishlok xo'jalik ekinlari Davlat registry 2000-2017 yillardagi navlar va duragailarning tavsifi. -Toshkent, 2017. -46 b
3. Temurova A., Safarov S. "OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH VA OZUQAVIY BARQARORLIK" (NO 'XAT). GOLDEN BRAIN, 1(33), (2023). 4-8. B
4. Hamdamov I. M., Bobomurodov Z. S. "Sugoriladigan yerlarda no'xat etishtirishning ilmiy asoslari". T.: Muxlis (2007).11-14 b.
5. Jabarov, F. O. "KUZGI NO'XAT VA YASMIQ NAVLARINI BIRLAMCHI URUG'CHILIGI TOSHKIL ETISH" . World scientific research journal, 13(1), 107-109. (2023).